

УДК 338.43:631.11.009.12:005

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.2.15>

Кириченко Н.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»*

Боліла С.Ю.

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»*

Осадчук І.В.

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»*

Osadchuk Irina, Bolila Svitlana, Kirichenko Natalia
*State Higher Educational Institution
«Kherson State Agrarian University»*

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ
ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВАМИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ**

**INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STATE STIMULATION
FOR IMPLEMENTATION THE INNOVATION IN AGRICULTURAL SECTOR
ENTERPRISES AND THE POSSIBILITIES OF ITS USE IN UKRAINE**

В статті висвітлено позитивний досвід економічно розвинених країн в підтримці інноваційної активності підприємств. Проаналізовано найбільш ефективні методи активізації інноваційної діяльності у сфері АПК. Встановлено, що необхідно вводити системну підтримку з боку держави в усіх процесах, які стосуються модернізації національної економіки. Доведено доцільність розробки комплексу законодавчих пропозицій для супроводження цільових програм і організаційних заходів, спрямованих на розбудову національної інфраструктури підтримки інноваційної діяльності в нашій країні на основі результативного зарубіжного досвіду. Зазначено, що їх реалізація може стати запорукою прискорення інноваційної діяльності у сфері сільського господарства та дозволить українським сіль-

ського господарським виробникам здійснювати ефективне управління виробничими та економічними процесами, вищоювати високопродуктивну, якісну та конкурентоспроможну продукцію, підвищити ефективність і прибутковість виробництва, зменшити витрати матеріальних, енергетичних, трудових та природних ресурсів, сприятиме зменшенню негативного впливу на довкілля, а також дасть змогу успішного просування своєї продукції на зовнішніх та внутрішніх ринках.

Ключові слова: інноваційний потенціал, інновації, державна підтримка, аграрні підприємства, сільське господарство.

В статье освещен позитивный опыт экономически развитых стран в поддержке инновационной активности предприятий. Проанализированы наиболее эффективные методы активизации инновационной деятельности в сфере АПК. Установлено, что необходимо вводит системную поддержку со стороны государства во всех процессах, касающихся модернизации национальной экономики. Доказано целесообразность разработки комплексных законодательных предложений для сопровождения целевых программ и организационных мероприятий, направленных на развитие национальной инфраструктуры поддержки инновационной деятельности в нашей стране на основе результативного зарубежного опыта. Отмечено, что их реализация может стать залогом ускорения инновационной деятельности в сфере сельского хозяйства и позволит украинским сельскохозяйственным производителям осуществлять эффективное управление производственными и экономическими процессами, выращивать высокопроизводительную, качественную и конкурентоспособную продукцию, повысить эффективность и прибыльность производства, уменьшить затраты материальных, энергетических, трудовых и природных ресурсов, будет способствовать уменьшению негативного влияния на окружающую среду, а также позволит успешному продвижению своей продукции на внешних и внутренних рынках.

Ключевые слова: инновационный потенциал, инновации, государственная поддержка, аграрные предприятия, сельское хозяйство.

In order to develop innovative activities, create a favorable business climate that will attract international investments, which will help to increase the level of competitiveness an enterprises, strengthen their position in the international market of agricultural commodities and improve the efficiency production and economic activity in general, Ukraine has the best in Europe. The transition of the agricultural sector to the innovative path of development will increase the competitiveness Ukrainian agriculture. Using the experience of advanced countries and adapting some models of innovative development an agricultural enterprises and the economy a whole country, will allow domestic agricultural producers to effectively manage production and economic processes, grow high-performance, high-quality and competitive products, improve efficiency, energy and change, manpower and natural resources will help reduce the negative impact on the environment as well will allow successful promotion of its products in foreign and domestic markets. In the article examines practice of other countries which shows that in the process of introducing innovations in the activities agricultural enterprises and modernization the whole economy, the priority role is given to various forms, systems and methods of support. Thus, the most effective levers of stimulating the innovative development an agricultural enterprises, which can be adapted for Ukraine, we generalize to the system of directions, forms and methods for stimulating and supporting the development of agriculture on the basis of the introduction of innovations in their activities. The directions a state support for agricultural enterprises include the regulation a prices certain types of agricultural products; state support for livestock producers; regulation of the state insurance market; government mortgage purchases of agricultural products, credit support for agricultural producers (credit subsidy); deregulation of the agricultural market, prohibition a discrimination against the rights of its owners. The study identifies three forms of state support for agricultural enterprises: direct, not direct and indirect. We also distinguish methods of state support: economic (market pricing of subsidizing agrarian production on an innovative basis, preferential taxation of agricultural enterprises that use progressive technologies in their activities, preferential lending for the introduction an innovations in the activity of enterprises, normalization of production costs and production costs) antitrust regulation, monitoring of compliance with environmental safety requirements, national norms and standards in production and sales, rational use of land resources, implementation in targeted programs of economic social and scientific and technological development).

Key words: innovation potential, innovations, state support, agricultural enterprises, agriculture.

Постановка проблеми. Україна має найкращий в Європі потенціал для розвитку інноваційної діяльності, створення сприятливого бізнес клімату, який дасть змогу залучати міжнародні інвестиції завдяки яким з'явиться можливість підвищити рівень конкурентоспроможності підприємств, зміцнити їхні позиції на міжнародному ринку аграрних товарів та покращити ефективність виробничо-господарської діяльності загалом. Перехід аграрного сектора на інноваційний шлях розвитку дозволить підвищити конкурентоспроможність сільського господарства України. Використання досвіду передових держав та адаптація деяких моделей інноваційного розвитку аграрних підприємств і економіки країни в цілому, дозволить вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам здійснювати ефективне управління виробничими та економічними процесами, вирощувати високопродуктивну, якісну та конкурентоспроможну продукцію, підвищити ефективність і прибутковість виробництва, зменшити витрати матеріальних, енергетичних, трудових та природних ресурсів, сприятиме зменшенню негативного впливу на довкілля, а також дасть змогу успішного просування своєї продукції на зовнішніх та внутрішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку інноваційного потенціалу країни та підприємств присвячено більшість публікацій таких відомих сучасних вчених і практиків, як О. Амоші, Ю. Бажала, Б. Буркинського, В. Гесця, Б. Данилішина, Б. Лановика, С. Онишко [1] тощо. Але не зважаючи на велику кількість наукових досліджень, щодо розвитку інноваційної діяльності в Україні, проблема оцінки інноваційного потенціалу та державного стимулювання впровадження інновацій підприємствами аграрного сектору економіки залишається відкритою. Саме тому, на нашу думку, існує потреба у дослідженні міжнародного досвіду у сфері регулювання інноваційних процесів, з метою розгляду можливостей його застосування в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні досвіду передових країн світу щодо формування та реалізації державної інноваційної політики та стимулювання інноваційного розвитку аграрних підприємств, а також розгляд на їх основі напрямів активізації інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень науко-технічного розвитку економічно розвинутих країн забезпечує високий рівень експорту високотехнологічної продукції, що дозволяє їм займати лідируючі позиції на світовому технологічному ринку та постійно збільшувати технологічний розрив з країнами що розвиваються. Доведено, що частка інноваційної продукції у ВВП країни має перевищувати 20% для підтримання конкурентоздатності національної продукції. Розглядаючи досвід впровадження інновацій в аграрний сектор економіки, зазначимо, що безперечним лідером в світі вже досить значний час залишається США. Тому аналіз досвіду даної країни є важливим для вирішення питання впровадження інновацій у Україні [1].

Економіка США є яскравим прикладом ефективного взаємозв'язку науки, сільського господарства, транспорту і переробних сільськогосподарську сировину галузей промисловості. Сьогодні у сільському господарстві США активно впроваджуються розробки і приймаються інноваційні рішення, що дозволяє фермерам підвищувати ефективність господарської діяльності. Варто зазначити, що впровадження інновацій у сільськогосподарське виробництво США здійснюється завдяки державній фінансовій підтримці, яка реалізується у вигляді бюджетних субсидії (складають близько 25% від вартості сільськогосподарської продукції країни) та ринкових кредитних програм [1-3]. Американський досвід є прикладом симбіозу високого рівня державної підтримки та відповідального ставлення до власної справи фермерів, що становлять переважну більшість аграрного ринку США.

Японія, як світовий лідер по виробництві і впровадженню високотехнологічних, новітніх продуктів, приділяє значну увагу впровадженню інновацій у сільськогосподарське виробництво. Важливою особливістю даної країни є розроблення та дотри-

мання стратегічних планів розвитку на тривалі періоди. Варто відзначити, що приватний сектор Японії практично не отримує прямої державної підтримки, оскільки із бюджету фінансують науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) в університетах і великих компаніях. Прямий зв'язок між розміром коштів, які виділяються на інноваційний розвиток і темпом росту ВВП в Японії складає 3,39%. Тоді як приватний сектор отримує підтримку переважно у вигляді податкових пільг. В Японії використовують податкові знижки на приватні інвестиції в НДДКР – 20%, пільгові кредити венчурним фондам – 5-6% річних, отримання субсидій з державних фондів, гарантоване повернення коштів, які були вкладені у венчурний бізнес, урядовими організаціями – до 80% обсягу коштів [2-4].

Впровадження інновацій у сільське господарство за китайською моделлю реформ відповідає сучасним прогресивним тенденціям розвитку світової економіки. За останні роки китайський уряд приділяє велику увагу розвитку сільського господарства, безперервно стимулює капіталовкладення в сільське господарство, підвищує доходи селян з метою поступового знищення різниці між містом і селом, надає державну фінансову підтримку підприємствам з інноваційними технологіями, пільгове оподаткування, пільгові кредити.

Слід звернути увагу, що Франція є найбільшим виробником сільськогосподарської продукції в Західній Європі та одним із найбільших її експортерів у світі, що стало можливим завдяки сприятливим природнім умовам та великим площам придатних для використання земель. Країна поступається тільки США, Росії, Індії та Канаді за обсягами валового виробництва зернових. Запровадження виваженої урядової політики впровадження інноваційного розвитку аграрного сектора дозволило забезпечити населення Франції продуктами харчування власного виробництва у повному обсязі. Фермери одержують субсидії на наймання наукового персоналу (до 50% витрат), підвищення ефективності виробництва, поліпшення умов життя, під виведення орних земель із сільськогосподарського виробництва, на підтримку родючості земель, компенсаційні виплати за роботу в районах із несприятливими природними умовами, державні дотації підприємствам, що займаються науково-дослідними роботами за контрактами (до 50% суми витрат на проведення робіт за замовленням) [3-5].

Сільське господарство Великобританії належить до найбільш механізованих у світі й має високу продуктивність за мінімуму залучених трудових ресурсів (1,4%) [6]. До основних механізмів сприяння інноваційного розвитку галузі, належать: пряме державне фінансування у вигляді субсидування й надання грантів, наприклад субсидії на здійснення досліджень із розроблення нових видів продукції чи технологій. Окрім цього існує механізм відшкодування витрат на нововведення згідно з державними програмами субсидування малих інноваційних фірм; державні асигнування у високі технології; державне замовлення та підтримка наукових центрів і компаній, що є світовими лідерами; скорочення регулюючих функцій держави; полегшення адміністративних процедур і податкові пільги. Наприклад, зменшення податку на прибуток для венчурних фірм, надання податкових кредитів, фінансово-технічна підтримка провідних університетів і державних лабораторій, управління фінансовими ризиками, норми прискореної амортизації, система страхування коштів, які надаються венчурним фірмам, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг). У Великобританії немає спеціалізованої системи аграрних кредитів і фермерської господарства підтримуються за допомогою державних субсидій. Частка державних субсидій у вартості продукції сільського господарства становить більше чверті та є однією з найбільших у світі, галузь добре організовано [2; 4].

Сільське господарство Німеччини є високорозвинутою галуззю, ефективність агропромислового виробництва і розвитку сільських територій який значною мірою залежить від державного регулювання та підтримки [3]. В аграрному секторі країни

функціонує система сільськогосподарського кредитування. Оскільки окремим фермам і навіть сільськогосподарським коопераціям придбати всю необхідну техніку неможливо, а часто й економічно не вигідно, в розвинених країнах набуло поширення сервісне інженерно-економічне забезпечення з боку технічних центрів великих машинобудівних фірм, дилерських підприємств (які є економічно або юридично незалежними). У Німеччині діє програма стимулювання інвестицій в інновації, що дає змогу знизити процентну ставку на 4% для довгострокових кредитів. Відсоток за кредит в іпотечних банках становить 6-8,5%. За оцінками економістів і даними статистики, в різних країнах у різні періоди підвищення продуктивності забезпечувало від 40 до 90% економічного зростання. Важливе місце в кредитній системі західних країн посідають кооперативні банки. Уперше вони почали функціонувати у Німеччині у вигляді кредитно-зберігальних сільських кооперативів. Кооперативні банки надають своїм пайовикам пільгові кредити під низькі відсотки за державними програмами фінансування [3; 4]. Крім того, деякі з кооперативних банків залучені в торгівлю товарами місцевого виробництва – вони здійснюють закупівлю сільськогосподарської продукції, маркетинг аграрних продуктів і поставляють сільськогосподарську техніку.

В інноваційній аграрній політиці Польщі, значне місце відводиться модернізації й раціоналізації аграрної структури, підтримці початківців фермерів, допомозі сільському господарству розташованому на території з несприятливими для ведення агровиробництва умовами. У Польщі завдяки підтримці, скорочуються витрати на виробничі ресурси, надання виробничих кредитів на пільгових умовах і пільгове оподаткування, оптимізують застосування добрив і засобів захисту у рослинництві, дають змогу якісно поліпшувати поголів'я худоби, оновлювати та модернізувати виробництво. Останніми роками введено нову систему митних зборів на агропродукцію, що повною мірою відповідає законодавчим актам.

На нашу думку доцільно звернути увагу і на сільське господарство Ізраїлю, яке являє собою дуже яскравий приклад розвитку впровадження інновацій в діяльність аграрних підприємств. На сьогоднішній день аграрний сектор Ізраїлю є одним з самих продуктивних і передових у світі, завдяки сучасній агротехніці, яка застосовується місцевими фермерами, що базується на інноваційних рішеннях, які впроваджуються в галузь щорічно. Для благополучного ведення сільськогосподарської діяльності в Ізраїлі особлива увага приділяється використанню сучасних комп'ютерних технологій, направлених на раціональне використання наявних ресурсів [4-6].

Практика інших держав показує, що в процесі впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств та модернізації економіки в цілому, пріоритетна роль надається різноманітним формам, системам і методам підтримки. Проаналізувавши зарубіжну практику підтримки залучення інновацій у галузь сільського господарства, визначено, що пріоритетна роль надається не прямій та прямій державній підтримці, так найбільш ефективні важелі стимулювання інноваційного розвитку аграрних підприємств, які можуть бути адаптовані для України, нами узагальнено в систему напрямів, форм та методів стимулювання й підтримки розвитку сільського господарства на основі впровадження інновацій у їх діяльність та відображено на рис. 1.

Аналіз державної політики розвинених країн світу у сфері інноваційного розвитку економіки країни та зокрема й аграрного сектору, дозволив виділити основні загальноприйнятні моделі: англо-американську та франко-японську. Дані моделі різняться між собою: англо-американська – найменше втручання держави в економіку, і зокрема в інноваційну діяльність, франко-японська, де держава найактивніше підтримує інноваційний процес усіма можливими методами. Англо-американська модель інноваційного розвитку характеризується повною автономією та самостійністю підприємництва в інноваційній діяльності. За такої моделі ринкові механізми самі сприяють прискоренню інноваційного процесу, тому держава основні зусилля спрямовує на під-

тримку розвитку ринкового середовища. Друга сфера інноваційної політики – це так звана франко-японська модель інноваційного розвитку, що характеризується значним впливом держави на розвиток інноваційного процесу, зокрема і неринковими методами – шляхом прямих дотацій і субсидій підприємствам і організаціям, які здійснюють інноваційну діяльність.

Запропоновані моделі мають спільні риси, державної політики в інноваційній сфері, які здійснюються методами прямого і непрямого стимулювання, які використо-

Рис. 1. Система напрямів, форм, методів стимулювання й підтримки розвитку сільського господарства на основі впровадження інновацій у їх діяльність

Джерело: згруповано авторами

вуються певною мірою у кожній країні, в залежності від спрямування національної інноваційної політики держави. Перша модель передбачає переважно непрямі методи стимулювання інноваційної діяльності, тоді як друга характеризується широким застосуванням сукупності методів прямого стимулювання інноваційного процесу. Проте жодна із цих моделей у чистому вигляді не використовується жодною країною.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що світова економічна практика накопичила значний арсенал механізмів державного сприяння інноваційному розвитку. На нашу думку, Україна, незважаючи на не зовсім сприятливий загальний економічний клімат, може використати досвід країн, яким вдалося досягти значних успіхів у розвитку інноваційної активності і підвищенні конкурентоспроможності своїх національних економік. Зокрема, на нашу думку, реалізації вітчизняної інноваційної політики потребує подальшого вдосконалення базових засад формування та розроблення дієвих організаційно-економічних механізмів й інструментів впливу держави на науково-технічний та інноваційний розвиток, в основу яких мають бути покладені існуючі у світовій практиці система напрямів, форм, методів стимулювання й підтримки розвитку сільського господарства, які є ефективними засобами створення й сприятливого економічного середовища для наукових працівників та інноваторів.

Список використаних джерел:

1. Самотуга О.О. Зарубіжний досвід стимулювання інноваційного процесу. URL: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Economics/17818.doc.htm
2. Федоренко І.І. Інструменти державної інноваційної політики: світовий досвід. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 3(82). С. 79–81.
3. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія. Ірпінь : НАДПСУ, 2004. 434 с
4. Касьяненко В.О. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, № 4, Т. II. 2011. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_2_200_204.pdf
5. Вініченко І.І. Інноваційна діяльність аграрних підприємств: стан та пріоритети. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*, № 1(5). Т. 1. 2012. С. 44–48.
6. Саранчук Г.М. Інноваційний розвиток сільського господарства як основа підвищення його конкурентоспроможності. *Інноваційна економіка*. 2010. № 1. С. 26–32.

References:

1. Samotuha, O.O. (2006) "Zarubizhnyi dosvid stymuliuvannia innovatsiinoho protsesu". Available at: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Economics/17818.doc.htm
2. Fedorenko, I.I. (2008) "Public innovation policy tools: a global experience", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, № 3(82), pp. 79–81.
3. Onyshko, S.V. (2014) *Finansove zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku* [Financial support for innovative development]. Irpin: NADPSU.
4. Kasianenko, V.O (2011) "Foreign experience in managing the innovation potential of the economy and its potential use in Ukraine", *Marketing i menedzhment innovatsii*, vol. II, № 4. Available at: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_2_200_204.pdf
5. Vinichenko, I.I. (2012), "Innovation activity agricultural enterprises, state and priorities", *Biuletyn' Mizhnarodnoho Nobeliv'skoho ekonomichnoho forumu*, vol. 1(5), pp. 44–48.
6. Saranchuk, H.M. (2010), "Innovative development of agriculture as a basis for improving competitiveness", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 1, pp. 26–32.